

Moliere: Tartuffe

Egy bravúros expozíció

1. A darab egy olyan jelenettel kezdődik, amelyben sem Orgon, sem Tartuffe nincs jelen. Ennek az expozíciónak Goethe nagy csodálója volt, egészen egyedülállónak találta. Vajon miért? (1. felvonás 1. jelenet)
2. Az első jelenet miben hasonlít az antik drámák prológosához, s miben különbözik azoktól?
3. Kit, kiket képvisel Pernelle asszony az első jelenetben?
4. Miért érezzük úgy, hogy ő áll a jelenet középpontjában?
5. Miért jó, hogy épp búcsúzkodás közben találkozunk vele és Orgon családjának, illetve háztartásának szereplőivel?
6. Mi mindenre teremt alkalmat a búcsúzás szituációja?
7. A nézőt mi orientálja, mi befolyásolja abban, hogy Pernelle asszony vagy a többiek véleményét fogadja el? (Milyen nyelvi-kommunikációs eszközök, stílus befolyásolják ítéletünket?)
8. Kinek, kiknek a megítélésében áll szemben egymással Pernelle és a család összes tagjának a véleménye?
9. A család előtörténetéről és életmódjáról milyen fontos információkhoz jutunk a veszekedős búcsúzkodás közben?
10. Melyik felvonás melyik jelenetében lép színre Orgon, a családfő s melyikben a címszereplő, Tartuffe? Mire jó késleltetett beléptetésük?

A Tartuffe című Molière-vígjátékban a címszereplő Tartuffe mellett Orgon, a Tartuffe-öt befogadó ház ura és felesége, Elmira a legfontosabb szereplők. Olvassuk el Orgon belépőjét, s nézzük meg, mit mond a részlet hármójuk viszonyáról! (1. felvonás 5. jelenet)

1. Mi teszi nevetségessé Orgont a fenti jelenetben?
2. A hazatérte után feltett kérdéseiből mi derül ki a számunkra: kihez hogyan viszonyul?
3. Mi a legfeltűnőbb ismétlődés az idézett párbeszédben?
4. Hányszor ismétlődik ugyanaz a kérdés?
5. Miért válik mind nevetségesebbé?
6. Mit tudunk meg ebből a részletből Tartuffe világiságot megvető, Orgont lenyűgöző jámbor vallásosságáról?
7. Vallásosságáról?

Vakbuzgóság és józan ész

Olvasátok el az alábbi részletet, melyben Orgon sógorával, Cléante-tal vitatkozik Tartuffe-ről, majd oldjátok meg az utána következő feladatokat!

(1. felvonás 6. jelenet)

1. Milyen jellemhibát testesít meg Orgon?

Cléante szerepe

Cléante a darab *rezonőre*, a józan ész, a ráció képviselője.

A REZONŐR inkább okos kommentátora, mintsem cselekvő részese a darabnak.

Rezonál

a történésekre, melyeknek ő nem meghatározó szereplője. A fogalom ennek ellenére nem

a *rezonál* szóból származik, hanem a francia *raison*, azaz 'ész', 'értelem' szóból.

2. Mi Cléante viszonya a Vallásossághoz? Hogyan reagál a szabadgondolkodás vádjára?
3. Milyen – a beszélgetés kezdetéből ítélve – Orgon szerint Tartuffe viszonya a Világ külsőségeihez, a világ csábításaihoz?
4. A beszélgetés későbbi részében Cléante Tartuffe magatartásának milyen célt tulajdonít?

Az expozíció megelőlegezi a darab későbbi konfliktusait.

1. Tartuffe rajongó híveként – a nagy fordulat előtt – kivel és miért kerül konfliktusba Orgon? Készítsetek ábrát!

ORGON

2. Orgonnak milyen elhatározása indítja el a drámában a tettváltás-sorozatot: Dorine, Cléante és Elmira, illetve Damis milyen veszély elhárítása érdekében állnak csatasorba?
3. Mi indokolhatja, motiválja a családfő közfelháborodást kiváltó új tervét?
4. A darab melyik jelenetében, a cselekmény mely pontján rendeződik át lényegesen és véglegesen a konfliktusrendszer, és hogyan?
5. Az új konfliktusrendszer kialakulása közben, a megoldás előtt Orgon görbe tükörben kénytelenszembesülni saját korábbi önmagával, saját elvakultságával.
6. Melyik jelenetben találjuk ezt a görbe tükört, s ki „alakítja”, képviseli benne a régi Orgont?
7. Idézzetek egy olyan mondatot, amelyet most Orgonnak mondanak, de korábban Orgon mondott, mondhatott volna másnak! (Például kinek?)
 - A jelenet: V/3.
 - Orgon megfelelője, görbe tükre:
 - Az „orgoni” mondat mástól:

A kéjvágó álszent – szerelmi jelenet (részlet a III. felvonás 3. jelenetéből)

1. Milyen céllal bocsátkozik Elmira Tartuffe-fel beszélgetésbe?
2. Milyen elvi s milyen gyakorlatias érvekkel igyekszik Tartuffe meggyőzni Orgon feleségét arról, hogy vallásossága és szerelmi szenvedélye összeegyeztethetők?
3. • Elvi szempontok:
4. • Gyakorlati megfontolások:
5. Tökéletes álszent-e Tartuffe, az álszent általános típusát testesíti-e meg?

TARTUFFE KIVÁLÓ ÁLSZENT, MERT...

TARTUFFE CSA PNI VALÓ ÁLSZENT, MERT...

6. Milyen „kísérletet” végez el Elmira Orgon szeme láttára?
7. Tartuffe, a „kísérleti alany” miért, milyen előzmények miatt vehető rá igen nehezen a „kísérletre”?
8. Elmira milyen érvekkel, illetve milyen eszközökkel veszi rá mégis a „közreműködésre”?
9. Orgon, a kísérlet megfi gyelője hogyan viselkedik a kísérlet során?
10. Elmira milyen, a „kísérlethez” nem tartozó gesztusokra, kiszólásokra kényszerül Orgon magatartása miatt?
11. Miért jellegzetes példája a helyzetkomikumnak a IV. felvonás 5. jelenete?
12. Úgyanakkor ez a komikus helyzet milyen komikus jellemhibák exponálására alkalmas?

Egy korábbi példa a helyzetkomikumra – a *Tartuffe* és a *commedia dell'arte*

Olvasd el az alábbi részletet (II/4.)!

1. A jelenet későbbi részében ki fogja a közöttük keletkezett félreértést tisztázni és az események irányítását a kezébe venni?
2. (Már az idézett rész egy közbevetett s a jegyesek által nem hallott megjegyzéséből kiderül ez. Keresd meg a közbevetett megjegyzést!)
3. A szerelmesek pártolója a jelenet befejezése szerint kire számít az Orgon, illetve Tartuffe elleni küzdelemben?
4. A darab szereplőtípusaiban és cselekményében mi minden emlékeztet a *commedia dell'arte*-re?

A darab tragikus tetőpontja és végkifejlete

1. Már a IV. felvonás utolsó jelenetének végén – az asztaljelenet után – jelzi Tartuffe, hogy ő van birtokon belül. Hogyan s mikor alakult ki ez a helyzet?
2. Az V. felvonás 4. jelenetében már szorul a hurok. Lojális úr, a törvényszolga milyen rendelettel érkezik?
3. A mélypont vagy tragikus tetőpont az V. felvonás 7. (utolsó) jelenetének első fele. Az Orgon
4. család élete majdnem tragédiába torkollik. Kivel jelenik meg Tartuffe, s mivel súlyosbodik a helyzet a Lojális úr által hozott utasításhoz képest?
5. A darab zárójelenete újabb fordulópontra s megoldást is hoz egyben. Miben áll a fordulópontra
6. és a megoldás?
7. Min, kinek az igazságosságán, bölcsességén múlik, hogy nem a csaló álszent lesz a darab győztese?

A király és a drámaíró – XIV. Lajos abszolutizmusa és a klasszicizmus

1. Miért nevezhető a darab befejezése deus ex machina jellegűnek, s miért lehetne ezt „rex ex machina” (‘király a gépezetből’) elnevezéssel illetni?
2. Az alábbi állítások közül melyiket gondoljátok igaznak?

(1) A drámaíró ezzel a befejezéssel csak az uralkodónak akart hízelegni, akitől darabjainak bemutatása függött.

(2) Molière alighanem őszintén hitt abban, hogy a társadalmi igazságosságot csak az abszolút hatalmat kezében összpontosító uralkodó biztosíthatja.

3. Milyen ember- és társadalomképre vall, hogy Molière több komédiája is a tragikus végkifejlet felé tart, s csak valamilyen szervetlennek tűnő deus ex machina vagy rex ex machina akadályozza meg a gonoszság és a kapzsiság győzelmét?

ABSZOLUTIZMUS ÉS KLASZSICIZMUS

Egyes művészetszociológiai felfogások szerint XIV. Lajos abszolutizmusa és a francia klasszicista művészet között alighanem belső összefüggés állt fenn. Mind a társadalmi-politikai, mind a művészeti elvek középpontjában **AZ EGYENSÚLY, A MÉRTÉK** fogalma állt. A lajosi abszolutizmus két nagy, egymással már és még nem bíró társadalmi réteg, az arisztokrácia és a polgárság közötti erőegyensúlyra alapult. A király a két erőt egymás ellen kijátszva, egymással fékezve és ellensúlyozva vont magához minden hatalmat, minden lényeges politikai döntést. A mérték és a szabályok betartása volt az az alapelv, amely e kényes egyensúly elbillenését volt hivatva megakadályozni. Valahogy úgy, ahogy a klasszicista drámák is elsődlegesnek tartották a szabályok betartását, és elítélték minden emberi vágy, törekvés eltúlzását, kizárólagossá válását, a mértékvesztést, a szélsőségeket.

A Tartuffe talányai

1. Miért bízik Orgon Tartuffe-ben ilyen vakon?
2. Miért nem hisz semmilyen józan érveknek?

Válassz az alábbi válaszok közül, s támaszd őket érvekkel alá!

(1) Orgon lelki egyensúlyát megtépázták azok az események (pl. a királyellenes összeesküvés), melyekben elvesztette legjobb barátját. Nem igazodik el a világban, irtózatosan fél, mivel titkai vannak, s e titkokat szeretné valakivel megosztani. Bizalmasra vágyik minden áron.

(2) Orgon világnézetileg bizonytalanodott el, vallásossága rendült meg. Ezért vágyik erős, külső lelki támaszra, valakire, akinek a hite feltétlen és biztos.

(3) Orgon valójában a férfiakhoz vonzódik, szerelmes Tartuffe-be.

(4) Orgon elmagányosodott a családjában. Gyermekei felnőttek, társaságvágyó felesége fiatalabb nála, nem igazán társa.